

Казка про Киянку Красуню Подолянку

Ольга Мак

Давно, давно, ще за тих часів, коли татари^[1] на українські землі наїзди робили, була в київського князя донька Киянку Красуня Подолянка, про яку слава по цілому князівству котилася і навіть у сусідні держави доходила. Казали про неї, що була вона гарна, як ясна зоря в небі, розумом і відвагою могла з кожним мужем помірятися, а лагідністю й добротою то хіба святим поступалася.

Татарський хан^[2], бузувір поганий, мав сорок синів. Усіх їх любив, але найбільше любив найстаршого. Бо був той найстарший ханенко грізний і войовничий. Відколи підріс, ханові правою рукою став. Усе в походи ходив, близькі й далекі землі підбивав, добро всяке й невільників без числа здобував і до батьківського двору привозив. Уже стільки понавозив, що треба було нові комори й засіки будувати.

За таку дбайливість вирішив хан своєму найстаршому синові надзвичайну дружину вибрати. Хотів таку знайти, щоб ніде їй рівної не було. І почав шукати невістки по всіх-усюдах: і поміж доньками своїх вельмож, і поміж доньками сусідніх володарів, і поміж простими дівчатами, навіть і поміж рабнями. Багато бачив гарних та розумних, але ні одна не видалася йому гідною його сина.

І почав уже хан втрачати надію, як ось мандрівні купці, що побували в київських землях, принесли йому радісну вістку:

– Так і так, – кажуть, – продавали ми різний крам у дворі київського князя і бачили його доньку Киянку Красуню Подолянку. Та така гарна, така гарна, що ми вже скільки земель з'їздили, а такої не бачили! А до того ще й мудра, і відважна, і добра. Сам князь якраз тепер із синами в похід вирушив, і в Києві мало війська лишилося. Без трудно можна буде місто взяти й князівну здобути.

Почувши це, хан довго не думав – зібрав військо й вирушив на Київ. Чи тиждень минув, чи місяць – уже татари під Києвом. Облягли місто з усіх боків – і миша не проскочить.

Посилає хан своїх послів до киян і велить їм таке сказати:

– Прийшли ми не з війною, а з доброю новиною. Не будемо міста здобувати, ані людей бити-грабувати. Хочемо лише вашу князівну Киянку Красуню Подолянку за нашого хороброго ханенка – сина самого татарського хана висватати. Буде вона в сріблї-золоті походжати і найбільші почесті серед нас, правовірних татар, мати.

Ох, і розгнівалися ж кияни, коли таку мову почули!

– Щоб наша славна князівна та поганому татарині за жінку стала?! Та ніколи того не буде! – кричать. – Головами тут усі до одного наложимо, а до такої ганьби не допустимо!

Кажуть тоді ханові послї:

- Як хочете... Битися, то й битися...

Вийшла на ту мову з хоромів сама Киянка Красуня Подолянка і каже до дружинників:

- Не губіть, слуги мої вірнії, нашої столиці! Адже самі знаєте, що ані батенька, ані братів моїх удома нема і майже вся дружина з ними пішла. Жменька вас проти татарської сили не встоїть. Ворог же, місто взявши, все пограбує, церкви святі попалить, людей у неволю забере і мене з ними. Краще вже піду я сама з доброї волі. Хай моя одна голова за вас усіх і за місто наше славне буде.

Стали кияни князівну відмовляти, стали мати й сестри голосити - не допомогло. Тверда була у своїй постанові Подолянка.

- Не журіться! - потішає. - Без Божої волі людині і волос із голови не спаде. Як Бог схоче - так і буде! Моліться щиро - може Він і вислухає ваших молитов.

І на тому стало.

Попрощалася Киянка Красуня Подолянка з родиною, слугами і з усім містом та й пішла в татарський табір. А за нею плачі та голосіння постелилися - гірші, як на похороні.

Прийшла Подолянка до хана, стала перед ним, сміливо на нього подивилась і мовила:

- Ось і я, хане! Прийшла з доброї волі, тож і ти слова дотримай: міста на займай і людей моїх не кривдь!

Подивився хан на князівну й засміявся задоволено.

- Бачу, - каже, - що ти й справді розумна та відважна. А щодо вроди, то, мабуть, у Криму[3] такої красуні зроду не було. Якраз такої дружини хотів я для свого сина улюбленого. А за місто і за людей своїх не бійсь - я слова дотримаю!

Завернуло назад татарське військо, ніякої шкоди киянам не заподіявши. А князівну наказав хан цілу дорогу на золотих ношах під шовковим наметом нести, всяко їй годити і почесні їй, як хановій дружині, віддавати. Коли ж прибули до Бахчисараю, поселили Подолянку в прегарному палаці, зі слонової кости різьбленому і накритому срібним дахом. А в палаці - розкіш невидана: стелю стовпи золоті підпирають, водограї б'ють пахучими водами, скрізь найдорожчі кадила куряться. Мармурові підлоги оксамитними килимами вкриті, у кришталевих дзбанках дивні квіти заморські квітнуть, у водограях рибки золоті плавають. Куди не глянь - усе шовки та оксамити, та золото, та срібло, та каміння дорогоцінне - так і ряхтить в очах. Слуг і рабів приставлено до Подолянки без числа. Всі князівні в очі заглядають, всі одне поперед одного намагаються кожне її бажання вгадати, всі перед нею на колінах повзають. Але на кожному вікні палацу ґрати міцні й густі, - навіть руки не просунеш, і знадвору тисяча татар з важкими та гострими ятаганами на сторожі стоїть. Пильнують, щоб князівна не втекла. Бо хан пригрозив, що всім голови повідрубуює, коли синові нареченої не встережуть.

А син той, найстарший ханенко, пішов далеко в похід на землі індуські та й забарився.

І так сидить Киянка Красуня Подолянка у своєму розкішному палаці, наче пташка

в золотій клітці.

Але ні горя, ні радості на втіху ворогам не виявляє. Рибок золотих годує, пісень рідних співає та ревню Богу молиться.

От чи довго вже вона сиділа так, чи ні, аж прибувають до хана послы від київського князя, а за послами ціла валка вантажених возів їде.

Прийняв хан послів, а вони йому й кажуть:

– Так і так, хане татарський, вернувся наш володар з походу, довідався про лихо й оце нас прислав. Привезли ми сто возів пшениці зерно-в-зерно вибраної, сто возів ярого воску зеленого, сто возів меду липового і тисячу бобрових[4] шкур. Забирай оце все і споживай, а нам віддай нашу славну Киянку Красуню Подолянку! Бо, як не віддаси по-доброму, то рушимо на тебе війною і нашу князівну силою заберемо.

Усміхнувся хан, кликнув слуг і наказує їм:

– Ану, витягніть но там із комор сто возів пшениці зерно-в-зерно вибраної, сто возів ярого воску зеленого, сто возів меду липового і тисячу бобрових шкур!

Як слуги виконали наказ, то хан і каже послам:

– Оце добре, що ви мені нагадали, бо я все забуваю. У мене, бачите, того добра нікуди подіти. Пшеницю черва точить, боброві шкури міль побила, мед попліснів, а віск від спеки топиться.

А тоді до слуг:

– Порубайте но шкури боброві, а мед, пшеницю й віск у море викиньте – хай не заваджають!

Висипали ханові слуги пшеницю в море, повикидали мед і віск, а боброві шкури порубали палашами на локшину. Князеві ж послы дивилися на це мовчки і мали великий жаль у серці.

"Стільки добра, стільки праці людської іродів бусурмен[5] знищив! – думали собі. – Певно й справді воно в нього вартости не має".

А хан каже до них:

– Ось бачите! Не треба мені нічого того, що ви привезли, і Подолянки я вам не віддам! Але, як задумає ваш князь на нас війною йти, то я вашу князівну накажу в мішок зав'язати і також у море вкинути. Як не буде наша, то не буде й ваша...

Засмутилися послы, завернули валку возів і поїхали назад.

Але за місяць приїжджають інші послы від київського князя з іншим викупом: привозять ханові десять бочівок червінців[6] і десять возів дорогої зброї. І знову просять:

– Візьми, хане, червінці й зброю, а нам віддай князівну!

– Оце добре, що ви мені пригадали! – відповідає хан. – Бо я зовсім забув!

Кликнув, як і за першим разом, слуг, наказав відчинити скрабницю і збройню, витягнути десять бочівок червінців і десять возів дорогої зброї та й висипати все в море.

– Забагато в мене того всього завелось, – каже. – Зброя іржавіє, а червінці вже в грудки злипаються – треба лопатами пересипати...

Вернулися і вдруге київські посли із золотом та зброєю, але без Подолянки. А тут уже й посланці від ханового сина прибувають і вістку приносять, що повертається ханенко із здобиччю незчисленною. Тільки що вози з добром дуже важкі, а бранці[7], поморені далекою дорогою, скоро йти не можуть, тож і військо з ними мусить поволі просуватися.

Зрадів дуже старий хан, як це почув. Зараз у всі сторони світу гінців розіслав, щоб просили всіх володарів сусідніх і найбільших вельмож на весілля.

Почали гості з'їжджатися, а тут і сам ханів син із здобиччю прибув. Тисячі возів із золотом за ним приїхали, тисячі верблюдів, дорогими тканинами, пахощами та солодошами навантажені, і сто тисяч здобутих у війні бранців прийшли.

Хан сина улюбленого обіймає і хвалиться йому:

- Поки ти, сину, воював і добро всяке здобував, я тут також дарма не сидів. Придбав для тебе наречену. Подивись, чи до вподоби тобі...

Та кому б така красуня, як Киянка-Подолянка, не сподобалася! Ханенко, як лише побачив її, то сам не знав, що з ним діється.

- Бачу, - каже до батька, - що ти ще краще від мене справився. Велику здобич я здобув, але вся вона і мізинця цієї дівчини не варта.

А Киянка Красуня Подолянка в думках до Бога молитву заносить:

"Та й страшний же цей ханів син! Гордий та жорстокий та непривітний! Не допусти, Господоньку, щоб він мені за чоловіка став!"

А ханські слуги тим часом золото в засіки зсипають, всяке інше добро по коморах ховають, бранців поміж собою ділять. Ще всієї роботи не скінчили, аж у браму - стук-стук! - втретє посли від київського князя просяться. Пригнали сто табунів коней[8], бистрих, як вітер, і тисячу татарських бранців, давніше у війні здобутих. І знову просять:

- Візьми, хане, коней, прийми своїх підданих, що в нас у неволі пробували, а нам віддай нашу князівну Киянку Красуню Подолянку. Відколи її не стало, над містом сонце не світить, батьки за нею побиваються, брати й сестри з жури помарніли, всі кияни очі виплакали. Віддай нашу князівну!

Та тверде було бусурманське серце. Камінь зм'як би скоріше, ніж воно. І хан не лише не змилосердився, а ще й посміятися з князевих послів схотів. Покликав князівну, зібрав усіх вельмож, усіх гостей і при них та при синові всю пригоду з Подолянкою оповів.

- Тепер, - каже, - вони привезли мені сто табунів коней і пригнали тисячу наших підданих, що у війні в неволю попали. Дивіться ж, що я на це скажу!

Гукнув на слуг і наказує:

- Їдьте мерщій на пасовисько і відділіть сто табунів коней, а в місті наловіть тисячу людей! Коней порозганяйте у степ, а людям голови повідрубуйте! Забагато маємо коней, а від людей тісно в місті.

Як почули це присутні, то їм від страху аж мороз по спині пробіг. Однак, ніхто не зважився проти ханового наказу слова сказати.

А хан, ніби нічого й не сталося, всміхається і до київських послів такими словами промовляє:

- Видно, ваш князь не знає, що у мене сміттям називається таке, що там у вас велику вагу має. Тримаю я вашу князівну для свого сина, бо другої такої красуні у світі нема. Коли ж уже хочете й справді її назад, в обмін дістати, то дайте мені щось таке, чого я ще не мав і не бачив. Та добре запам'ятайте: не хочу ні золота, ні самоцвітів, але хочу такого, що було б гарне, як золото, і самоцвіт[9], і як сама Киянка Красуня Подолянка. Як до семи днів мені таке принесете - віддам вам вашу князівну, а як не принесете - хай ваш князь не гнівається - бути Подолянці за дружину моему синові улюбленому. За тиждень від сьогодні весілля.

Засмутилися послы, голови вниз попускали і думу важку думають: за тиждень вони ж і до Києва не доїдуть. Коли б же й доїхали, то що можуть у викуп привезти, коли в того бусурмена справді лише пташиного молока бракує...

А гості сміються з ханової вигадки:

- Оце добре ти, володарю, придумав: хай дадуть тобі таке, чого в тебе нема, чого ти ще не бачив, і таке, що було б краще від самоцвітів і від самої Киянки Красуні Подолянки!..

Та тут несподівано озвалася сама Подолянка:

- Хай буде по твоєму слову, хане! Я сама за себе викуп складу. Дам тобі щось таке, чого ти ще не мав і не бачив і що буде краще від золота та самоцвітів, і від мене, грішної.

Здивувалися присутні й сміятися перестали. А хан зацікавився дуже:

- Що ж ти можеш дати?

- Це вже моя річ, - каже Подолянка. - Тільки ж ти приобіцяв мене звільнити за щось таке, чого ти ще не мав і не бачив і що буде краще від золота й самоцвітів. Гості - свідки.

- Гаразд, - погодився хан. - Я слова не ламаю.

А сам думає: "У жінок розум короткий. Що вона там зможе таке дати, щоб я його не бачив?"

Вернулася князівна у свій палац, усіх слуг повиганяла, а сама замкнулася і цілий тиждень не виходила. І ніхто не знав, що вона там робила.

Як же минув тиждень, вийшла Киянка Красуня Подолянка і звеліла повідомити хана, що вже викуп готовий.

Зібралися всі ханові сини, всі царедворці і всі гості, запрошені на весілля. Хан на золотому троні сів і свого найстаршого сина праворуч від себе поставив. Покликали послів від київського князя та й чекають.

Тоді прийшла й Подолянка і перед ханом плетений кошичок, накритий вишиваною хустинкою, поставила. Тоді хусточку зняла і каже:

- Дивись, хане!

Глянув хан і зацікавився. А ханові сини й вельможі й гості, щоб краще бачити чудо-диво, повитягали шиї, мов гуси, і очам своїм не вірять.

- Ну, хане, - питає тоді князівна, - маєш ти таке чи ні? Як не маєш, то, може, бачив коли? Коли ж бачив, то скажи, як воно називається.

Хан побачив, що програв і з досади навіть слова сказати не зміг. Але ханенко, якому ніяк не хотілося Подолянки втратити, вдає дуже веселого.

- Та це ж яйця! - крикнув навмисне голосно й силувано засміявся.

- Ба ні, ханенку, не яйця! - заперечила князівна. - Звалися яйцями, коли білими були. А тепер стали писанками. Своєї роботи хвалити не годиться, але хай усі присутні самі скажуть, чи мій викуп умові відповідає, чи ні?

Тут усі навіть про небезпеку забули й в один голос закричали:

- Відповідає, відповідає! Ці писанки кращі за самоцвіти і хіба ти одна можеш з ними красою змагатися!

Хан із сином дуже посмутніли, бо писанки й справді були чудові. Списані мудрими взорами, одна гарніша від другої, так і брали за очі. Та не лише за очі - здавалось, аж серце лоскотали. Померкли перед ними всі дорогоцінні прикраси на багатих одягах присутніх, і навіть величезний смарагд[10] на хановій чалмі[11] блиск утратив, неначе засоромився. Лише одна князівна при своїх писанках ще краща стала.

Тоді озивається хан пошепки до сина:

- Що тепер зробимо, сину? Мусимо відпустити Подолянку!

А ханенко, також пошепки, відповідає:

- Як відпустиш її - життя мені не буде! Глибоко мені ця князівна в душу запала. Вигадай щось...

Шкода ханові улюбленого сина. От він і каже до Подолянки:

- Гарні твої писанки - нема що сказати! Але і в нас такі вміють робити. Почекай тиждень - поставлю тобі їх цілий кіш.

- А як не поставиш? - питає Подолянка.

- Як не поставлю, - відповідає хан, - тоді проси мене, чого хочеш.

А сам собі думає: "У мене тисяча найкращих у світі мистців, а кожен з них тисячу штук уміє показати. То, хіба, зможуть і писанки зробити".

І скликав хан усіх найвидатніших мистців із свого царства, звелів усі яйця до палацу позвозити, всі фарби по крамницях викупити. І осадив мистців до роботи. А мистці наколотили фарб повні бочівки, побрали в руки пера золоті та пензлі шовкові і заходилися яйця розмальовувати. Малювали, малювали, тисячі яєць побили, так що довкола палацу ціле озеро з білків та жовтків постало, а зі шкаралуп виросла височезна купа. А найстарший мистець з дротяним нагаєм поза спинами майстрів ходить і, як хто не справується добре, то такому до ребер тіло розсікає. Котрі ж найкраще розмальовані яйця, велить окремо у великий кіш складати. За тиждень кіш був повний.

От знову зібралися вельможі, гості й слуги. Хан посередині на золотому троні сів і старшого сина праворуч від себе поставив. Тоді наказав покликати і Киянку Красуню Подолянку.

Відкрили кіш, а султан і питає князівни:

- А що, бачиш?

- Бачу, - відповідає князівна. - Великих ти мистців маєш, хане. Мабуть, ніхто краще від них яєць не зуміє розмалювати.

Зрадив хан, а ханенко - ще більше.

- Ну, що ж, - говорить хан, - умову пам'ятаєш?

- Пам'ятаю, - відповідає Подолянка. - Умова була така, що ти поставиш кіш, повний писанок. Але я тут ні однієї писанки не бачу.

- Як кажеш?! - скрикнули батько і син.

- Кажу, - говорить князівна, - що бачу перед собою великий кіш ГАРНО ПОМАЛЬОВАНИХ ЯЄЦЬ, але ПИСАНКИ тут нема ні одної!

Розлютився хай і звелів усіх мистців перед себе покликати. Мав їх жорстокою смертю скарати. Та вони почали проситися:

- Змилюсь над нами, хане! Є нас тут тисяча, і кожен з нас уміє по тисячі різних штук. Але як писанки писати, ніхто з нас не знає!

Ханенко з горя дорогу одіжку на собі подер, а старий хан із сорому перед гістьми та з жалю за сином аж розхворівся. Та Киянка Красуня Подолянка на те не вважає, підступає сміливо до хана і пригадує:

- За першою умовою, хане, ти зобов'язався мене звільнити, а за другою - кожне моє прохання вдоволити. Твої царедворці й гості свідками були.

Та хан так охляв^[12], що лише рукою махнув: мовляв, хай буде!

Отже, князівна каже:

- А моє прохання таке, щоб ти всіх моїх земляків, які у вас тут у татарській неволі пробувають, звільнив і додому відпустив. Бо у нас незабаром рокове свято - Великдень, а в цей день усі мусять бути щасливими.

Мусів хан і на це погодитись, щоб перед світом у брехуни не пошитися.

Ох, і справді ж радісний був того року Великдень, коли Киянка Красуня Подолянка вернулася в рідний Київ і привела зі собою видимо-невидимо людей, що довгі роки в татарській неволі поневірялися! Кажуть, що тоді сонце цілий тиждень на небі стояло і не заходило. А дзвони так дзвонили, так дзвонили, що на цілий світ було чути.

Хан незабаром помер. А ханенко пішов у далекий похід свою тугу за Подолянкою розвіяти.

Кінець

Примітка упорядника інтернетної публікації

"Казка про Киянку Красуню Подолянку" Ольги Мак представлена тут за публікацією в книзі "Киянка Красуня Подолянка. Історичні казки", виданій 1998 року у місті Торонто (Канада). Книжка призначена у першу чергу для дітей українських діаспор у Канаді, США, Австралії, Аргентині, Бразилії та інших країнах, тому у виносках авторкою дані пояснення зокрема і до слів, котрі дітям, що мешкають в Україні, зрозумілі і без пояснень.

Авторські пояснення:

[1] ТАТАРИ – монгольський нарід, почали нападати на Україну у XIII-му столітті

[2] ХАН – татарський князь.

[3] КРИМ – півострів на Чорному морі, де колись жили татари. Сьогодні належить до Української держави.

[4] БОБР – звір-гризун, що живе у воді. Його хутро дуже дороге.

[5] БУСУРМЕН – невірний, нехрещений. Татари не були християнами, визнавали магометанську віру.

[6] ЧЕРВІНЕЦЬ – золота монета.

[7] БРАНЦІ – невольники, люди, яких татари брали в неволю і продавали на тяжкі роботи.

[8] ТАБУН КОНЕЙ – велика кількість, так говорять тільки про коней.

[9] САМОЦВІТ – дорогоцінний камінь.

[10] СМАРАГД – зелений дорогоцінний камінь.

[11] ЧАЛМА – чоловічий завій на голову в мусульманських народів.

[12] ОХЛЯСТИ – втратити силу, знесилитися.